

Археологічні дослідження
Львівського університету
Вип. 7. 2004. С. 416-424.

Archaeological research
of L'viv University
Vol. 7. 2004. P. 416-424.

ХРОНІКА, ПОДІЇ

Другий сезон за підтримки Одеської філії Фонду грецької культури (директор С.Парадісопулос) викладачі та студенти, що навчаються за спеціальністю «Археологія» у Львівському національному університеті імені Івана Франка у рамках археологічної практики взяли участь у розкопках античної Тіри та середньовічного Білгорода, що про-

водились Білгород-Тірською археологічною експедицією Інституту археології Національної академії наук України (начальник експедиції, кандидат історичних наук Т.Л.Самойлова).

Група працювала на території ділянки «Західна прирізка», що займає північно-західну частину «Центрального розкопу» Білгород-Тірського городища. Роботи проводились у прошарках т.зв. ранньомолдавського горизонту та частково на об'єктах третього золотоординського будівельного періоду. Серед виявлених об'єктів – залишки трьох печей, кам'яних кладок та значна кількість рухомого матеріалу, що охоплює як античний період, так і пізньосередньовічний (фрагменти керамічних та скляних виробів, монети, вироби з металів).

Керівництвом експедиції із студентами було проведено низку навчально-методичних занять та пізнавальних екскурсій. Зокрема, студенти відвідали Білгородську фортецю та ознайомилися з її історією, побували в т.зв. Карантинному дворі, де оглянули рештки турецької лазні, відкритих під час археологічних розкопок спільної українсько-турецької експедиції, ознайомилися із конструктивними особливостями споруд такого типу та археологічним матеріалом.

Під час проходження практики важливе значення надавалося вивченню методики археологічних досліджень античних пам'яток, фіксації та камеральному опрацюванню матеріалу, формуванню джерельної бази для вивчення історії Тіри та Білгорода, що здійснювалося у процесі робіт на розкопі та на базі експедиції.

Велике зацікавлення у студентів викликала екскурсія у Білгород-Дністровський краєзнавчий музей. У процесі ознайомлення з експозицією, особлива увага приділялася історії заселення краю в античний та середньовічний періоди, висвітленню характерних рис матеріальної культури населення Тіри, Білгорода та їхніх околиць.

Загалом, студенти значно збагатили свої знання щодо методики ведення археологічних розкопок, зокрема, на античних пам'ятках, які характеризуються складною стратиграфічною будовою та різноманітністю матеріалу.

Т.Милян, Я.Погоральський

У 2004 р. Бродівський загін експедиції Львівського національного університету імені Івана Франка продовжив дослідження поселення Дудин-ІІ поблизу с. Дудин Бродівського р-ну Львівської обл. Було закладено 3 розкопи загальною площею 96 кв. м.

Результатом цих досліджень стало відкриття 3 наземних об'єктів періодів вельбарської культури та Київської Русі (XI-XII ст.).

У розкопі № 1 виявлено вогнище відкритого типу вельбарської культури, біля якого виявлено ліпну та гончарну кераміку римського часу.

У розкопі № 2 простежено скупчення каменів, які у процесі дослідження виявилися вогнищем часу Київської Русі. Об'єкт складався безпосередньо з вогнища, черинь якого викладено з невеликого за розмірами каміння, шматків перепаленої глини та фрагментів посуду, каналу довжиною 1,5 м

та ями в плані округлої форми, діаметром 0,5 м, яку, ймовірно, використовували для зсипання золи і попелу. Як і черинь долівка каналу та ями також була вимощена уламками кераміки, з яких вдалося реконструювати 3 горщики. Окрім посуду у розкопі знайдено декілька уламків залізних знарядь праці та фрагмент кістяної проколки.

Розкоп № 3 закладено поруч з розкопом 2003 р. У ньому на глибині 0,8 м від сучасної поверхні відкрито наземний об'єкт вельбарської культури, представлений 2 невеликими скупченнями глиняної обмазки та 2 площадками діаметрами у межах 1 м, збудованими з невеликих за розмірами каменів. На долівці простежено вкраплення дрібних шматочків вимазки та вугілля, виявлено також фрагменти ліпної та гончарної кераміки пізньоримського часу, залізний ключ, ніж, уламки знарядь праці, окремі з яких зі слідами перепалення. Маємо підстави припускати, що кам'яні площадки могли використовувати як вогнища для побутових чи господарських потреб у великій наземній споруді, функціональну приналежність якої на сьогодні поки що встановити важко. Окрім кераміки пізньоримського часу у розкопі знайдено кераміку періоду Київської Русі (XI-XII ст.).

З цікавих матеріалів є виявлений в орному шарі зуб ведмедя з просверленим отвором, який використовували як нагрудну підвіску або амулет.

Отже, розкопки 2004 р. на поселенні Дудин-II дали нові результати до вивчення матеріальної та духовної культури населення, яке проживало у верхів'ях р. Ікви в періоді пізньоримського часу та Київської Русі.

Я.Онищук

Влітку 2004 р. археологічний загін студентів другого курсу історичного факультету проводив розкопки на селищі липицької культури, що розташоване у північно-східній околиці с.Стрілки Перемишлянського району Львівської області (ур. Ріпнище). Площа досліджень становила 120 кв. м.

У процесі дослідження зафіксовано наступну стратиграфічну колонку. Верхній горизонт, представлений орним шаром у вигляді чорнозему потужністю 0,30 м. Наступним був шар пересипаного ґрунту із значним вмістом попелу. Він залягав до глибини 0,40 м відносно денної поверхні. Його підстеляв прошарок із вмістом глиняної вимазки, окремих шматків перепаленого каменя-пісковика. На деяких шматках обмазки збереглися

відбитки дерев'яних конструкцій. На рівні материка було виявлено рештки житла та сліди стовпових ямок. У заповненні житла віднайдено ліпну та гончарну кераміку, крем'яний серп, бронзову підвіску, кістки тварин.

У житлі було виявлено рештки кількох об'єктів. У південному куті споруди зафіксовано рештки ями округлої у плані форми. Стінки і дно її були випалені. У заповненні ями, особливо у її придонній частині, зафіксовано фрагменти кераміки, вуглики.

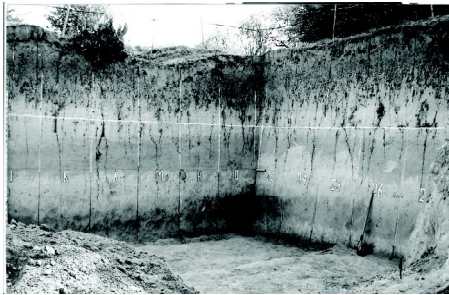
У північній частині житла на глибині 0,8 м відносно денної поверхні розчищено дві печі-кам'янки, вимазані глиною. Одна з печей мала розміри 0,70 x 0,80 м. Черинь печей підмазаний глиною, викладений із уламків кераміки.

В.Рудий

У джерелознавчому аспекті польові роботи кожної експедиції вносять свіжий подих, нове бачення і розуміння старих проблем.

Одним із найважливіших, але й найважчих з боку організації та проведення археологічних розкопок є період стародавнього кам'яного віку – палеоліту, що зумовлено як значною глибиною залягання культурних горизонтів, так і необхідністю проведення комплексного вивчення таких пам'яток. Сьогодні уже практично неможливо розкопувати культурний шар палеолітичного поселення без залучення спеціалістів різних природничих дисциплін.

Власне у такому комплексному, міждисциплінарному напрямку уже багато років працює на заході України Палеолітична експедиція Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Відзначимо, зокрема, співпрацю з Інститутом геологічних наук ПАН у Варшаві за темою “Стратиграфічна кореляція палеолітичних стоянок і палеогеографія середнього і верхнього плейстоцену західної України і Південної Польщі” (“Korelacja stratygraficzna stanowisk paleolitycznych i paleogeografia srodkowego i gornego plejstocenu zachodniej Ukrainy i poludniowej Polski”, керівник з польської сторони Тереза Мадейська), Інститутом археології Університету Міколая Коперніка у Торуні – “Палеоліт Західної України і Південної Польщі” (“Paleolit zachodniej Ukrainy i poludniowej Polski”, керівник з польської сторони – К. Цирек), Університетом Кюри-Складовської у Любліні – “Стратиграфія і палеоліт Верхнього Подністров'я” (керівник – М. Ланчонт).

Впродовж 10-ти років експедиція успішно співпрацює із кафедрою геоморфології та палеогеографії географічного факультету Львівського національного університету (проф. Андрій Богущкий, доценти Роман Дмитрук, Андрій Яцишин та ін.).

Треба відзначити, що у цьому році у дослідженні палеолітичних стоянок Прикарпаття брали участь студенти III-го курсу ЛНУ за спеціальністю “археологія”, що стало для них справжнім випробуванням – проживанням у наметах на відкритому просторі, готування їжі на “первісному вогнищі” у котлах тощо. Безперечно, таке “польове гартування” духу і тіла зіграло відповідну роль у формуванні майбутніх професійних археологів.

У 2004 р. експедиція досліджувала три пам’ятки середнього і верхнього палеоліту у Галицькому Придністров’ї. Археологічні розкопки проводилися на багат шаровій пам’ятці Єзупіль неподалік від м. Івано-Франківська, на опорній верхньопалеолітичній пам’ятці Галич I і на нововідкритій, перспективній, але дуже складній у геологічному відношенні стоянці Галич II. У геоструктурному відношенні досліджувана територія належить до Східно-Європейської платформи, фактично її пограничної смуги з Передкарпатським крайовим прогином – частини Карпатської складчастої зони. Це дуже мобільна територія, інтенсивно розчленована Дністром та його численними ліво- і правобережними притоками.

Багат шарова пам’ятка Єзупіль знаходиться на правому березі Дністра (невеликий мис другої надзаплавної тераси), за 1–2 км від північної околиці с. Єзупіль Тисьменецького району Івано-Франківської області. Зі східного боку мисоподібне утворення обрамлене неглибокою стародавньою балкою. Окраїна мису впирається безпосередньо у широку (до 1,5 км) заплаву Дністра.

На основі археологічних розкопок, що проводились на місці пам’ятки у 1999-2001, 2004 рр., зроблено чітку локалізацію трьох палеолітичних культурних шарів як у стратиграфічному, так і у планіграфічному аспектах. Виділено нижній шар (мустьє) III, середній – II (мустьє), верхній – I (пізній палеоліт). Треба зазначити, що у горизонті A_1 сучасного ґрунту зафіксовано ще один археологічний шар – Ia, ймовірно, енеоліт-бронзовий вік.

Виразну геологічну позицію мають два нижніх культурних горизонти мустьєрського віку. Нижній (III) приурочений до тонкого, але яскравого проміжкового прошарку A_2 горохівського викопного комплексу ґрунтів.

Індустрія левалуазько-пластинчаста, фасетована, розвинута технічно, з великою кількістю мисливського інвентаря – гостроконечниками та левалуазькими вістрями. Значний відсоток знарядь на тлі загалом невеликої кількості добутої крем'яної колекції свідчить про характер стійбища як сезонного мисливського табору. На це ж може вказувати топографічне розташування — на вузькій косі викінчення мису у стародавній заплаві Дністра.

Середній культурний шар (II) пов'язується із надгорохівською соліфлюкцією. Він відділений від нижнього стерильною товщею горизонту A_1 горохівського викопного комплексу ґрунтів потужністю до 1 м. Археологічний комплекс порівняно бідний, але достатньо презентабельний у технологічному відношенні. На відміну від нижнього горизонту, це нелевалуазька, непластинчаста, нефасетована індустрія, націлена на продукування масивних двобічних знарядь мікоксського характеру.

У 2004 році розкопана порівняно невелика ділянка стародавнього стійбища – 24 кв. м, але глибина залягання матеріалів найнижчого шару сягала понад 4 м. Знайдено також небагато крем'яних виробів палеолітичних

горизонтів, всього 54 одиниці, однак окремі з цих артефактів мають класичні форми левалуазьких вістрів і двобічних листоподібних наконечників.

Стоянка Галич I розташована у південних околицях м. Галича, у верхній частині мисоподібного плато – найвищій точці навколишньої місцевості. Звідси відкриваються широкі горизонти огляду багатокілометрової

долини Дністра, що дозволяло виявляти стада мамонтів, стежити за ними, а також організувати успішне полювання.

Сьогодні тут знаходиться кар'єр Галицького цегельного заводу, на лівому борту якого зафіксовані рештки культурного шару. У верхній частині лівого крила котловану закладено розкоп I. Дослідженнями 1997; 2000-2002, 2004 років виявлено непорушній культурний горизонт I пізньопалеолітичного часу, що вмщував багату колекцію решток мамонтової фауни.

Розкопки у Галичі здійснює спільна українсько-польська експедиція (керівник з польської сторони проф. Кшиштоф Цирек), переважно силами студентів-практикантів Торунського університету. У 2004 році до польських студентів приєдналися львівські археологи. Така співпраця студентів двох сусідніх держав на археологічних пам'ятках з часом може перерости у тісні наукові контакти впродовж цілого життя.

За польовий сезон цього року у Галичі I розкопано площу 50 кв.м. культурного шару I, що залягав у суглинках верхнього плейстоцену на глибині 2,25 м. Виявлено близько 3 тис. крем'яних виробів пластинчастої індустрії верхнього палеоліту, окремі кістки мамонта і рештки розмитих вогнищ. За C^{14} стоянка Галич I датується часом приблизно 23 тис. р. до н. е.

Ще одна пам'ятка – Галич II, очевидно багатошарова, періоду палеоліту знаходиться за 300 м від стоянки Галич I. Вона виявлена групою геологів у 2002 р., та досліджувалась нашою експедицією у 2004 р. Культурні рештки – кремені пізньопалеолітичного вигляду (80 екз.) знаходяться у делювіальних шлейфах схилу на глибині від 4 до 6 м від рівня сучасної поверхні, розсіяні на різних глибинах, що свідчить про їх перевідкладення. Стратиграфія лесової пачки, що перекриває культурний горизонт, дуже складна. Геологи поки-що не прийшли до остаточного висновку стосовно генези, точного віку і характеру плейстоценових нашарувань на пам'ятці. Найвірогідніше, що тут ми маємо справу з перевідкладеними матеріалами кількох археологічних епох.

Отже, дослідження 2004 р. на палеолітичних пам'ятках у долині Дністра були загалом успішними та результативними, що знайде відображення у повніших наукових публікаціях.

О.Ситник

У польовому сезоні 2004 року продовжено археологічні дослідження залишків давнього Унівського монастиря. Їх проводили викладачі кафедри археології, античності та середньовіччя, наукові співробітники НДЛ-81, аспіранти та група студентів історичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка. Основні роботи були зосереджені на румовищі в урочищі "Монастирське", що знаходиться з південного боку від приміщень митрополичих палат сучасної Унівської Святоуспенської лаври. Колись румовище було добре укріпленою в'їздною брамою монастиря. Зовнішню сторону стін будівлі було споруджено з тесаних, різьблених та необроблених вапнякових каменів, внутрішню – з цегли-пальчатки. У плані забудови споруда мала дві продовгуваті вежі між якими проходила дорога, викладена з тесаних каменів. Товщина фронтальних стін становила 2 м. З фронтальної сторони

будівлі знаходився навісний міст. У середньовічні часи споруда разом з іншими фортифікаційними елементами створювала складну систему захисту монастиря, яка була доповнена широкими (25-30 м) та глибокими (6-7 м) ровами, наповненими водою. Це є важливим з огляду на те, що серед архівних документів досі не вдалося виявити жодних відомостей про монастирські оборонні укріплення.

На підставі знайдених речових матеріалів можна стверджувати, що будівля кілька разів руйнувалась. Останнє з них відбулося в середині XVII ст., ймовірно, у часи національно-визвольної війни 1648-1654 рр.

З обох сторін до румовища примикали потужні земляні вали, які мали ширину в основі приблизно 14 м. В перекопі валів знайдено фрагменти перегнилої деревини, яка, ймовірно, колись було частоколом.

Упродовж польового сезону відкрито частину фронтальної стіни зі східного боку в'їзної брами (фото 1). Стіну було викладено з великих тесаних каменів прямокутної та квадратної форми. Також вдалося відкрити кріпіду оборонного валу, який примикав до румовища із західного боку. Кріпідка представлена двома потужними кам'яними мурами шириною приблизно 2 м. Кріпідку викладено з каменів та цегли. На румовищі знайдено вироби з кераміки (кахлі, посуд), скла, заліза.

Археологічні дослідження також проводилися в ур. Чернеча гора. До XVIII ст. тут знаходився жіночий Преображенський монастир. У польовому сезоні було проведено дослідження залишків чернечих земляних та напівземляних келій (фото 2), які за нумізматичним та речовим матеріалом відносять до XIV-XVI ст. Крім того, простежено особливості конструктивної забудови чернечих землянок. Виявлений речовий матеріал представлений кам'яними, керамічними, скляними, та металевими виробами.

Окрім цього поблизу Унева проведено розвідкові археологічні роботи. Унаслідок яких було відкрито залишки водяного середньовічного млина (знайдено фундаменти, два жорнові камені та ін.), давньоруське селище, виявлено нові цінні матеріали щодо гутного та залізобного виробництв.

Р.Берест